

норм і стандартів, що діють у сфері безпеки дорожнього руху, зумовлює особливу процедуру застосування спеціальних адміністративних санкцій, які мають подвійний характер. У цілому погоджуючись з необхідністю більш предметного окреслення кваліфікуючих ознак щодо визначення складу правопорушень у сфері дорожнього руху, необхідно зазначити наявність у сучасному адміністративному законодавстві норм, застосування яких при притягненні працівників ОВС до адміністративної відповідальності за порушення правил, норм і стандартів, що діють у сфері безпеки дорожнього руху, дозволяє оперувати лише двома категоріями – “адміністративна відповідальність на автомобільному транспорті” і “адміністративна відповідальність за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються безпеки дорожнього руху”. Група правопорушень, за які настає “адміністративна відповідальність за порушення правил дорожнього руху”, входить до встановленої законодавцем правової тріади – “правила, норми і стандарти, що стосуються безпеки дорожнього руху”.

Список використаної літератури:

1. Оленченко Т.Л. Особливості відповідальності посадових осіб системи МВС України (адміністративно-правовий аспект): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2006.
2. Теоретичні аспекти окремих видів юридичної відповідальності службових осіб органів внутрішніх справ України: Навч. посіб. / За заг. ред. Гусарова С.М. – К., 2009.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Наук.-практ. коментар / Р.А. Калужний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін. – Вид. 3-е. – К., 2010.
4. Тихомиров Ю.А. Теория закона. – М., 1982.
5. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права. – Вид. 2-е, зі змін. і доп. – К., 1994.
6. Бахрах Д.Н. Административная ответственность граждан в СССР: Учеб. пособ. – Свердловск, 1989.
7. Печеницин В.А. Состав административного проступка и его значение в юрисдикционной деятельности органов внутренних дел. – Хабаровск, 1988.
8. О понятии и характеристике административных правонарушений против социалистической собственности // Административные правонарушения, посягающие на социалистическую собственность и борьба с ними: Сб. науч. трудов. – Горький, 1983. – С. 49-60.
9. Развадовський В.Й. Адміністративна відповідальність за порушення норм, правил і стандартів, що торкаються забезпечення безпеки дорожнього руху : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Одеса, 1998.
10. Шапоренко С.О. Відповідальність військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ за скоєння адміністративних проступків та порядок її реалізації: Дис. ... канд. юрид. наук. – Донецьк, 2007.
11. Гизимчук С.В. Уголовная ответственность за нарушение правил, норм и стандартов, касающихся обеспечения безопасности дорожного движения: Дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 1999.
12. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху: Закон України від 23 грудня 1993 р. // ВВР. – 1994. – № 12. – Ст. 58.
13. Про дорожній рух: Закон України від 28 червня 1993 р. // ВВР. – 1993. – № 31. – Ст. 338.
14. Інструкція з організації провадження та діловодства у справах про адміністративні порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху: Наказ МВС України № 1217 від 22.10.2003 р.

Надійшла до редакції 11.03.2011

ІВАНОВ І.О., здобувач
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 351.7

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ОЗБРОЄНОГО ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ

У статті розглянуто правові проблеми гарантії особистої безпеки озброєного працівника міліції та наведено шляхи їх подолання.

Ключові слова: *вогнепальна зброя, держаний примус, гарантії особистої безпеки.*

В статье рассмотрены правовые проблемы гарантии личной безопасности вооруженного работника милиции и приведены пути их преодоления.

Ключевые слова: *огнестрельное оружие, государственное принуждение, гарантии личной безопасности*

The article considers legal problems of personal safe guarantee of the armed militia officer, and the ways of their overcoming are resulted.

Keywords: *firearm, state compulsion, personal safe conducts*

На жаль, можна навести чимало прикладів, коли при зустрічі з озброєним злочинцем працівники ОВС через невмілі дії отримували тілесні ушкодження, поранення. Непоодинокими є випадки вбивств працівників органів внутрішніх справ, пов'язаних з виконанням ними службових обов'язків.

Аналіз свідчить, що серед загиблих і поранених переважна більшість працівників мали достатній досвід практичної роботи, прослужили в органах внутрішніх справ понад 3 роки, неодноразово заохочувались керівництвом. У той же час причинами травматизму чи навіть загибелі працівників міліції були недостатність правових підстав застосування заходів впливу, в тому числі і вогнепальної зброї.

Незважаючи на важливість мінімізації подібних випадків, досліджень проблем правового регулювання та практики застосування сили – вогнепальної зброї, та (або) спеціальних засобів, та (або) заходів фізичного впливу – як комплексного чинника у внутрішніх справах держави взагалі не проводилось. Наприклад, у працях О.І. Каплунова та Л.Г. Чистоклетова [1; 6] акцент робиться на питаннях правових основ та тактики застосування тільки вогнепальної зброї і тільки міліцією. Що стосується праць фахівців з питань самозахисту без зброї та рукопашного бою, наприклад, В.В. Крутова, В.І. Плїска, І.О. Середи, то в них основну увагу приділено методиці проведення практичних занять та виконання окремих прийомів, а правовий аналіз взагалі відсутній [2]. Те ж саме можна сказати і про працю Л.М. Українця, присвячену прийомам застосування гумового кийка [3]. Усе вищезазначене і обумовило вибір теми дослідження.

Метою статті є визначення правових проблем гарантії особистої безпеки озброєного працівника міліції.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

1) здійснити аналіз наукових публікацій та чинного законодавства щодо питань застосування працівниками вогнепальної зброї;

2) визначити подальші напрямки вдосконалення чинного законодавства.

Чи не найголовнішою прерогативою будь-якої влади є застосування сили для забезпечення повсюдного й безумовного виконання її велінь. Майже півтори тисячі років тому у "Пандектах" часів Юстиніана було занотовано: "Vim vi repellere licet" (насилля дозволяється відбивати силою) [4, с. 854]. Для цього, як свідчать дослідження істориків права [5], починаючи з часів прадавніх держав утворювався домінуючий елемент їх виконавчого апарату – спеціальні загони озброєних людей (армія, поліція, інші аналогічні формування), що були організовані і навчені для застосування сили, в тому числі в межах держави – проти власного населення.

І в новітні часи міжнародне співтовариство також визнає за можливе застосування сили у внутрішніх справах будь-якої держави. Верховна Рада України в особі вищого законодавчого органу, закріпивши та розширивши в законі право працівників органів внутрішніх справ на застосування сили (вогнепальної зброї, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу), визнала це застосування за необхідне, правомірне, таке, що відповідає інтересам суспільства і держави. Аргументом для цього є стабільно напружена криміногенна обстановка в країні (кількість зареєстрованих тяжких злочинів, припинення яких законодавчо передбачає застосування сили, за останні п'ять років коливається на рівні 215 тис. на рік, кількість загиблих від злочинних дій щорічно складає приблизно 8,4 тис. осіб).

Водночас працівники органів внутрішніх справ України застосовують зброю в середньому 620 разів на рік, внаслідок чого, за статистикою, 50 правопорушників гине та 260 отримують поранення. Вищевикладене дозволяє дійти висновку: на одне застосування вогнепальної зброї припадає 830 випадків можливостей її застосування, а на одного вбитого правопорушника – 170 загиблих від його рук громадян. Щорічно в Україні при виконанні службових обов'язків гине близько 25 працівників органів внутрішніх справ та приблизно 280 отримують поранення.

Необхідність детального дослідження підстав застосування державного примусу, а особливо такого його компонента, як вогнепальна зброя, має надзвичайно важливе значення, адже воно можливе лише за наявності достатніх передбачених законом умов. Іншими словами, ця проблема безпосередньо пов'язана зі встановленням у законі об'єму і меж застосування заходів пра-

вового впливу, а відтак, зі зміцненням законності, із забезпеченням прав і свобод громадян [6].

Етимологія терміна "підстава" означає достатній привід або причину, якими пояснюють, виправдовують що-небудь [7, с. 391]. У випадку застосування сили цей термін об'єднує різноманітні чинники об'єктивної дійсності (діяння, процеси, події, явища), за наявності та достатності яких працівник ОВС має право застосовувати силу. При цьому слід наголосити, що риса наявності зазначених чинників полягає в тому, що за їх відсутності здійснення дій із застосування заходів фізичного примусу є неприпустимим, а риса достатності передбачає те, що в конкретний відрізок часу існує така їх сукупність, яка пояснює та виправдовує завдання шкоди шляхом застосування сили.

Перша ознака підстав застосування сили – комплексність – означає, що будь-яка з підстав, наведених у законодавстві, становить сукупність двох неоднозначних елементів (чинників), які тільки у своїй нерозривній єдності обумовлюють необхідність (вимушеність) застосування сили. Перший складовий елемент цієї сукупності – це небезпечне посягання (діяння, процес, подія об'єктивної дійсності), яке загрожує шкодою, або таке, що вже завдає шкоди правоохоронюваним інтересам (правова підстава). Другий же складовий елемент – це обстановка, що свідчить про неможливість усунення, відвернення, недопущення або припинення зазначеного посягання іншими способами та свідчить про необхідність (вимушеність) та виправданість застосування сили (фактична підстава).

Зауважимо, що кожен конкретний випадок застосування сили має свою єдину, хоча й комплексну підставу. Іншими словами, одного лише елемента небезпечного посягання (правової підстави) для застосування сили ще недостатньо. Другим складовим елементом підстав такого застосування сили працівником ОВС є обстановка (фактична підстава), яка потребує негайного усунення небезпеки від суспільно небезпечного посягання. Тому застосування сили за відсутності правової або фактичної підстав, що складають єдину комплексну підставу застосування, свідчить про неправомірність застосування.

Друга ознака підстав застосування сили – винятковість. Слід погодитись з В.М. Козаком, який стверджував: ця винятковість визначається тим, що певні події або вчинки виходять за межі нормального стану та загрожують заподіянням або фактично вже заподіюють шкоду правоохоронюваним інтересам [8, с. 57]. Вищезазначене підтверджується категоріями, якими оперує законодавство, надаючи право працівникам ОВС застосовувати силу: "напад", "насильніцькі дії", "груповий напад", "загроза життю або здоров'ю", "безпосередня загроза життю або здоров'ю", "завдання шкоди оточенню". Тому беззаперечним є міркування, що правова підстава надає підставам застосування насамперед характеру винятковості, оскільки в ролі такої підстави виступають процеси, події, вчинки, які вже заподіюють шкоду або погрожують її заподіянням правоохоронюваним інтересам.

Отже, якщо вказані чинники характеру винятковості не мають, то це свідчить про відсутність правової підстави, а отже, і будь-якої підстави спричинення шкоди об'єктам правової охорони. Якщо посягання не є суспільно небезпечним (винятковим), то воно не може виступати підставою застосування сили. Взагалі, заходи адміністративного припинення спеціального призначення, заходи підтримання режиму в місцях позбавлення волі та попереднього ув'язнення застосовуються лише у випадках, коли усі інші форми попереднього впливу на правопорушників використані і не забезпечили виконання покладених на працівників ОВС обов'язків.

Третьою ознакою підстав застосування сили є їх об'єктивність, або, за визначенням Г.В.Ф. Гегеля, "саме буття, дійсність та субстанціональність" [9, с. 799], тобто дійсне існування в часі та просторі. Застосування сили визнається правомірним, якщо воно здійснено протягом часу існування його підстав. Причому характерною ознакою підстав застосування сили виступає їх швидкоплинність у часі та обмеженість у просторі. Інакше кажучи, початок, продовження та завершення застосування сили визначається тривалістю існування підстави, тобто початковим та кінцевим моментами розвитку протиправної події.

Як вже зазначалося вище, кожний випадок застосування сили має хоча й одну, але комплексну підставу застосування. Разом з тим елементи цієї єдиної, комплексної підстави іноді зручно іменувати нарізно, а саме правовою та фактичною підставами, які в свою чергу мають власні характеристики.

Правова підстава являє собою різноманітні чинники об'єктивної дійсності, що загрожують заподіянням шкоди або фактично її заподіюють. Іншими словами, у ролі правової підстави

виступає певна небезпека, тобто спроможність заподіювати або викликати якусь шкоду правоохоронюваним інтересам. На питання, чому ця підстава іменується "правовою", краще за всіх відповів Ю.В. Баулін [10, с. 153]: "таке найменування обумовлюється тим, що вказані явища, події і вчинки за загальним правилом прямо передбачені та охарактеризовані в нормах права як одні з підстав обставин, що розглядаються".

Якщо виходити з логічної структури правових норм – правил поведінки, до яких належать і норми, якими регулюється застосування сили, то в теорії традиційно виділяється три елементи: гіпотеза, диспозиція та санкція. Гіпотеза являє собою частину правової норми, в якій міститься вказівка на ті ситуації об'єктивної дійсності, за яких діє її диспозиція. У диспозиції ж описуються правила (масштаби, зразки, моделі) правомірної поведінки учасників регульованих правовідносин [11, с. 228-232].

На рівні законів України правові підстави застосування сили працівниками ОВС закріплені у трьох основних нормативних актах – це Закони України "Про міліцію", "Про попереднє ув'язнення", а також Виправно-трудоий кодекс України.

Решта законів України: "Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України"; "Про Службу безпеки України"; "Про оперативно-розшукову діяльність"; "Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів"; "Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб", – хоча і закріплюють право працівників ОВС щодо застосування сили, однак є такими, що містять бланкетні норми, які для з'ясування правових підстав конкретного застосування відсилають до вищезазначених нормативних актів.

Для повноти картини щодо правових підстав (юридичних фактів зазначених у гіпотезах відповідних норм) застосування сили нами було проведено аналіз 1030 випадків застосування вогнепальної зброї працівниками ОВС Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, та Харківської областей протягом 2004 – 2009 рр. Отримано такі результати: а) для захисту громадян та самозахисту від нападу вогнепальна зброя застосовувалась 489 разів (47,48 %); б) з метою зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження – 452 рази (43,88 %); в) для затримання особи, що вчинила тяжкий злочин – 33 рази (3,20 %); г) інші підстави – 56 разів (5,44 %).

Як свідчить наведений вище перелік норм права, що складають правову основу застосування сили, ці правовідносини регулюються нормами адміністративного, кримінально-процесуального та виправно-трудоого права. Але розташування норм у різних галузях законодавства не впливає на визначення виду правовідносин, які ними регулюються, а саме охоронних правовідносин як комплексної сукупності галузевих норм і принципів, які передбачають державний примус за вчинення правопорушення [12, с. 72]. Головним чинником у даному разі є зміст диспозицій певних норм права, які приписують працівникам ОВС вчинення дій щодо припинення протиправних дій з вимушеним заподіянням шкоди правопорушнику.

Затримання правопорушників, злочинців, осіб, що запідозрені у вчиненні злочину, може перерости у відкрите протистояння, до якого працівник міліції повинен бути готовим (наприклад, при перевірці документів, що характеризується невизначеністю). Після того як працівник міліції оголив зброю (відповідно до ст. 15-1 Закону України «Про міліцію»), він повинен контролювати ситуацію, не допускати здійснення спроб заволодіти зброєю.

Чинне законодавство захистило працівників міліції, надавши їм право встановлювати так звану «зону безпеки», тобто утримувати особу, щодо якої можуть виникнути підстави застосування вогнепальної зброї, на певній відстані на період її затримання та доставлення в підрозділ міліції. Це обумовлено тим, що перебування працівника міліції на малій відстані не може гарантувати йому особистої безпеки у разі стрімкого нападу правопорушника.

Законодавець «навмисно» не визначив чітко відстань, яку повинен встановлювати правоохоронець, мотивуючи це індивідуальністю кожної конкретної ситуації.

Для законності застосування вогнепальної зброї, відповідно до ч. 2 ст. 15-1 зазначеного закону, особа, яка затримується працівником міліції з вогнепальною зброєю в руках, повинна знати або бачити (з попередження працівника міліції або інших джерел), що затримується працівником міліції під загрозою застосування вогнепальної зброї.

Проте цей закон не забезпечує абсолютну безпеку працівника міліції від посягань зловмисників. Це пов'язано передусім із розвитком технічних засобів, за допомогою яких можна завдати шкоди життю чи здоров'ю (наприклад, короткоствольна зброя, спеціальні засоби для

відстрілу патронів калібру 5,6 мм) та легко заховати в одязі. Наявність такого засобу у порушників надає їм можливість спричинення шкоди правоохоронцю без наближення до нього з порушенням зазначеної відстані.

Цю правову колізію вирішили в США, Західній Європі а також у Російській Федерації.

Так, Закон Російської Федерації «Про поліцію», який набирає чинності з 1 січня 2011 р., у ст. 24 «Гарантії особистої безпеки озброєного працівника поліції» надає право правоохоронцю застосувати вогнепальну зброю на ураження, якщо особа, що затримується, без дозволу працівника поліції намагається дістати щось із одягу або вчиняє інші дії, що можуть розцінюватися працівником як загроза нападу або заволодіння зброєю [13].

Подібні закони існують і в інших країнах та надають право застосовувати заходи впливу в разі невиконання законних вимог працівників правоохоронних органів чи вчинення інших дій, що можуть призвести (на розсуд правоохоронця) до негативних наслідків.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо за необхідне доповнити ч. 2 ст. 15-1 Закону України «Про міліцію» положенням, яке б надавало право працівнику міліції застосовувати табельну вогнепальну зброю у разі вчинення особою, що затримується працівником міліції з табельною вогнепальною зброєю в руках, будь-яких дій, що можуть призвести до тяжких наслідків.

Список використаної літератури:

1. Каплунов А.И. Правовые и тактические основы применения милицией огнестрельного оружия: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 1992.
2. Середя Н.А. Моделирование ситуации задержания правонарушителей на занятиях по самбо: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – М., 1992.
3. Українець Л.М. Применение специальных изданий РП-73 "М". – К., 1994.
4. Бабичев Н.Т., Боровской Я.М. Словарь латинских крылатых слов: 2500 единиц / Под ред. Я.М. Боровского. – 3-е изд., стер. – М., 1988.
5. Ярмыш А. Наблюдать неотступно... // Административно-полицейский аппарат царизма и органы политического сыска в Украине в конце XIX – начале XX веков. – К., 1992.
6. Чистоклетов Л.Г. Административно-правовые основы застосування міліцією вогнепальної зброї: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 1997.
7. Новий тлумачний словник української мови: В 4 т. / Укл. В. Яременко, О. Сліпущко. – К., 1998. – Т. III.
8. Козак В.Н. Вопросы теории и практики крайней необходимости. – Саратов, 1981.
9. Гегель. Наука логики. – М., 1998.
10. Баулин Ю.В. Обстоятельства, исключают преступность деяния. – Х., 1991.
11. Фаткуллин Ф.Н. Проблемы теории государства и права: Курс лекций. – Казань, 1987. – С. 228-232.
12. Колодій А.М. Принципи права України: Монограф. – К., 1998.
13. О полиции: Проект Закона Российской Федерации // <http://tuleshov.com/article/2405>.

Надійшла до редакції 22.11.2010

КАЦУБА Р.М., ад'юнкт
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 351.74

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЯМ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ СПОРТИВНИХ ЗАХОДІВ

Досліджено поняття громадського порядку та громадської безпеки під час проведення масових спортивних заходів, а також питання запобігання правопорушенням, які виникають під час їх проведення.

Ключові слова: громадський порядок, громадська безпека, запобігання правопорушенням, масові заходи

Исследуются понятия общественного порядка и общественной безопасности во время проведения массовых спортивных мероприятий, а также вопросы противодействия правонарушениям, возникающим во время их проведения.

Ключевые слова: общественный порядок, общественная безопасность, противодействие правонарушениям, массовые мероприятия.

